خوشیا خواندنێ

نڤێسین
احمد بن غانم الأسدي

وەرگێران
شیڤان شێخەمیری

مزگەفت
www.mzgaft.com

خـــۆشـــيا خـــوانـــدنـــێ

"متعة القراءة"

نڤيێسين: احمد بن غانم الأسدي

وەرگێران ب دەستكاريڤە: شيڤان شێخەميرى

رێكخستنا نڤيێسينێ: محبوب ميرزا مصطفى

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله العليم العلام ، الرحيم الرحمن ، أنزل القرآن ، خلق الإنسان علمه البيان ....

والصلاة والسلام الأتمان الأكملان على سيد ولد عدنان وسائر الانس والجان ما تصرم الأصرمان.

ما تصرم الاصرمان ئانكۆ: هندى شەڤ وڕوژ دويڤ ئێكدا بهێن.

پشتى ڤێ: هنديكه نيعمەتێن خودێ نه (پاک وبلند بيت) ل سەر عەبدێت وى ناهێنه هژمارتنێ هندى گەلەكن.

و ژوان نيعمەتا ژى هندەك خوشيێت روحينه بۆ گيانێ مروڤى باشه وهندەك ژى يێت عەقلى و نەفسينه ، و هندەك خوشيێت دى يێت هەين بەرجەستەنه مروڤ هەست پێ دكەت

بەلێ مەزنترين وخوشترين خوشى ئەوە يا كو گرێدايى بيت ب عەقل و دل و روحێ ڤه

و ژمەزترين و چێترترين وان جوره خوشيان خوشيا خاندنێ يه (متعة القراءة)

وئەڤە هندەك پەیڤێت و پیتێن ڤەبڕی نە خۆشیا خاندنێ دا

ئانكۆ دێ بكورتی ل سەر ڤی بابەتی ئاخڤم دا كۆ پتر مفا ژێ بهێتە وەرگرتن.

وەرووەسا هندەك رەنگ و شێوازێن هیممەتا سەلەفا دڤێ چەندا هەنێ دا ودیاركرنا رێكێن ب ژوركەفتنا ڤێ شولا هەنێ

و مروڤ خودیر بێخیتن ژ ئاتافێن وێ

ڤێجا دا بەرهەمێ وێ یێ بەردەوام و یێ شرین بیتن ب ئیزنا خودێ تعالا

ل هەوە بەرزە نابیت كۆ ئێكەم پەیڤا هاتیە خارێ ژ عەسمانا وەك وەحی بو پێغەمبەرێ مە سلاڤ لێ بن ئەڤ پەیڤە بوون ژ پەیڤێت قورئانا پیرۆز:

(ٱقۡرَأۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلَّذِي خَلَقَ (١) تو -ئەی پێغەمبەر- وێ یا بۆ تە هاتییە خوارێ ژ قورئانێ ب ناڤێ خودایێ خۆ یێ د ئافراندنێ دا ئێكانە بخوینە.

خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ مِنۡ عَلَقٍ (٢) ئەوێ هەمی مرۆڤ ژ خوینەكا هشك وتەڕ ئافراندین.

ٱقۡرَأۡ وَرَبُّكَ ٱلۡأَكۡرَمُ (٣) تو وێ بخوینه یا بۆ ته هاتییه خوارێ، وهندی خودایێ تەیه مەردینییا وی یا بەرفرەهە.

ٱلَّذِي عَلَّمَ بِٱلۡقَلَمِ (٤) ئەوێ بەنییێن خۆ فێری نڤیسینا ب قەلەمی کرین.

عَلَّمَ ٱلۡإِنسَٰنَ مَا لَمۡ يَعۡلَمۡ (٥) مرۆڤ فێری وی تشتی کر یێ کو وی نەدزانی) العلق: ١-٥.

ڤێجا هەکە مروڤ سەحکەتە ئەڤان ئایەتان دێ چەندین پێشایی ونیشانێت بەرفرەهـ بینت کۆ مروڤ بشێت سەر ڕاوەستیت ، و جهێ ڤێ چەندێ ژی کتێبێت وێ دانه کو کتێبێت وێ ئیعجازێ وبیانا قۆرئانا پیرۆزە.

و کەس هەست بخوشیا خاندنێ ناکەتن ئەو تێ نەبیت ئەوێ تەجروبەکری وسەربۆر دڤێ چەندێ دا هەی.

و هەکە کەسەکی تام کربیتێ ئەو دێ زانیت.

و هەرکەسەکێ نەجەربانەدی بیت بلا د ڤی دەرگەهیدا ب زۆر بکەڤیت و خوشیێ پێ ببەتن.

و پشتی ئەو خوشیا خواندنێ و علمی بزانیت دێ هەمی خوشییێت دی بێت دونیایێ ژبیرکەتن.

ئەس وەسا هزردکەم کو خوشیا خواندنێ و وزانینێ ئیلا ئەڤە ژ نیعمەتا بەحەشتییە ژ خوشییێت بەحەشتییە خودێ تعالا هندەك ژوێ دایەمە ل دونیایێ ئو یا مەزنتر یا راکری ل ئاخرەتێ

لأن فيها ما تشتهيه الأنفس وتلذ الأعين .

چونکی دبەحەشتێدا ئەو تشتە یێ هەی ئەوێ دلێ مروڤی دخازیتن و هەروەسا یێ چاڤ دخازن دکەن و خوشیێ پێ دبەن وخاندن و علم ژی هوسایە ل دەف وان کەسا ئەڤێت بینە عاشقێت خاندنێ و خۆ ب خاندنێڤە گرێدای.

ئبن حەزم خودێ ژێ رازیبیت ئیمامەکێ مەزنێ موسلمانایە وزانایێ هەرە مەزنێ مەزهەبێ "ظاهريه" د کتێبا خودا (مداواة النفوس) دبێژیت: خوشیا مروڤێ عاقل ب جوداکرنا وییە د تشتاندا، و خوشیا زانای زانینا وییە ، و خوشیا مروڤێ دانا حیکمەت و داناییا وییە.

ڤێجا حیکمەتا ڤان و خوشیا ڤانا گەلەك گەلەك مەزنترە ژ ئەوێن خارنێ دخۆن ب خارنا خو کا چەوا هندەك هەنە خوشیێ بخارنا خۆ دبەن ئەڤەژی هوسا خوشیێ ب علمێ خو دبەن خوشیێ ب حیکمەتا خو دبەن خوشیێ ب عاقلێ خو دبەن کا چەوا مرۆڤێ حەز ژ زکێ خۆ دکەتن حەش خارنێ دکەتن و خوشیێ بخارنا خۆ دبەتن، و ئەڤێ ڤەدخوتن خوشیێ بڤەخارنا خۆ دبەتن، وکا چەوا ئەڤێت خوشێ ب جلکێ نوی دبەن، و یاریکەر خوشیێ ب یارییێن خو دبەن .

و بەلگە ل سەرڤێ چەندێ ژی:

دێ دبینی مروڤێ عاقل و مروڤێ عالم و مروڤێ دانا هەست ب لەزەتا وێ دکەن.

یاکو علم ددەتە وانا یا کو حیکمەت دەتە وانا یان ژی عەقل دەتە وانا ئەوژی پێ دحەسیێن یا خارن ئو ڤەخارن ددەتە وان

بەلێ ئەوانا یاهێلای ئەڤان کەسێت هەنێ خوشیا علمی و خوشیا خاندنێ یا ب سەر خوشیا خارنێ و ڤەخارنێ و جلکا ئێخستی

و ئەو دێ حوکمی سەرڤێ چەندێ کەت ئەوێ هەردو جەرباندین و نیاسی نەک بتنێ ئەوێ ئێك جەرباندی.

وبێ گومان ئەڤ حەبرێ هەنێ (حەبر زانایێ ئومەتێ) بەحسێ ئیبن حەزمی زەنگینترین عەبدێت خودێ تعالا بوو ل ئەندلوسێ

ئیبن حەزم کەسەکێ ئەندلوسی بوو نەعەرەبە ژ بنەمالەکا دەولەمەندە و هەروەسا وەزیر بوو و کورێ وەزیرەکی ژی بوو

و هندەك دبێژن وەختێ خودێ دای کەڤچکەکێ زێر ددەڤیدا بوو کینایەتە بۆ هندێ کو مالا وان بنەمالا وان گەلەك و گەلەك دەولەمەند بوو، بەلێ ئەوی ئەڤ خوشییێت هەنێ ب هەمی جورێت وێڤە هێلان و بەرەڤ علمی چوو، چونکی خوشیا وێ یا بەردەوامە و هەروەسا تاما وێ پتر دمینیت و بەر دەوامیا وێ پترە.

وئەڤ خوشییێت هەنێ ئەڤێت دونیایی وەک خارن و ڤەخارن و جلك هەکە مروڤ گەلەک پێڤە بهێتە گرێدان و زێدە مەزاختنێ تێدا بکەتن، مروڤ تۆشی نەخوشیا بینت ژ بێزاری خەمگینی دل تەنگیێ ، چونکی ئەڤ خوشییێت هەنێ هەکە تو هەمی

روژەکێ ئەنجام بدەی وەک خارنێت خوش بخوی و جلکێن جان بکەیە بەرخۆ روژەك دوو روژ دەهـ روژن دەمەکە و دێ دلێ تە ژێ رەش بیتن ئێدی تە ئەو نەڤێت وەکی بەرێ بەروڤاژی زانینێ .

بەلێ خوشیا خواندنێ و علمی هندی تو پتر بخوینی دێ پتر عەقلێتە و ژیریا تە زێدەترکەت، ودێ روناهیا تە یا علمی دێ مەزنتر کەت و زێدەتر کەتن، و دێ حکمەت و شارەزاییا تە زێدەترکەتن، و دێ عەقلێتە پتر گەشەکەت و پتر پێشڤە چیت، ودێ رەوشتێتە چاك و جوان و پاقژ کەت، ودێ ئێشێن تە یێت نەفسی یێت گرێدایی بگیانێتەڤە دێ هەمیان چارەسەرکەت و دێ دەرمان کەت.

دێ خودانێ خو خەملینیتن ب مەزناهیێ و جوانیێ و تازەتیێ هەروەکی تو جلکەکی بکەیە بەر وی ئەڤ علمێ هەنێ دێ وەسا خودانێ خو جوان کەتن

ڤێجا هندیکه کتێبن خارنا نەفسێنه کاچەوا زکێ مروڤی پێدڤی خارنێیه ئها هۆسا عەقلێ مروڤی ژی محتاجی خاندنێ و زانینێ یه

و خێرترین کەسه یێ کو مروڤ دەف رۆینته خارێ و کو مروڤ هەڤالینی و تێکەلیا وی بکەت، وەک هاتیه گوتن:

لنا جلساء ما نمل حديثم ــــ ألباء مأمونون غيبـــا ومشهدا

يفيدوننا من علمهم علم ما ـــ وعقلا وتأديبـــا ورأيـــا مسددا

بلا فتنة نخشى ولا سوء عشرة ـــ ولا يتقى منهم لسانا ولا يدا

فإن قلت : أموات فلا أنت ـــ وإن قلت : أحياء فلست مفندا

دبێژیت هندەك هەڤال هندەك ڕوینشتڤان مەیێت هەین ئەم ل ئاخفتنا وان بێزار نابین ئەو خودان عەقلن تێ گەهشتینه ئەڤه ئەمینن چ توحازر بی یان نەحازر بی.

مفای ل مه دکەن ب علمێ خو وعلمێ وان و ئەدەبێ وان هەرووەسا بیرو بوچونێت وانا یێت دروست.

تو ژ فتنا وانا ناترسی یا ڤی علمێ هەنێ یا ڤان کتێبا گوهدانا زانایانه

تو ژ هەڤالینیا وان کرێت نابی ژ تێکەلیا وانا کرێت نابی و ناترسی ئانکۆ ئەو چ ل تەناکەن

وتو خو ناپارێزی ب دەستێ خو ب ئەزمانێ خو خو ناپارێزی ئانکۆ تو ناترسی ژ ئەزمانێ وان یان ژی ژدەستێت وان.

هەکە توبێژی ئەو مرینە خودانێت وان کتێبیا تەراست گوت براستی ، و ئەگەر تو بێژی ئەڤە د ساخن تەچ تشت خەلەت نەگوتیە هەر دروستە

هندەك رەنگ و سەربۆرێن هیممەتا سەلەفا:

دا سەحكەینە هندەك رەنگێن هیممەتا سەلەفا كا دچەوا بوون :

ئێک ژوان ابو الوفاء ابن عقیل ئەڤە زانایەكێ مەزن یێ حەنبەلییا بوو ، ئەڤە زانایەكێ مەزنێ دونیایێ بوو و ئاقلمەند وتێگەهشتیێ جیهانێ بوو.

دگۆت: ئەز ددترسم كۆ خودێ مەزن من محاسەبە بكەتن و پرسیارێ ژمن بكەتن دەربارەی ئەو سەعەتا من بەرزەكری د غەیری علمیدا یەعنی من خو تشتەكی ڤە مژیل كری ژبلی زانینێ

ئبن عقیل ، ناڤێ وی یێ دروست " أبو الوفاء علي بن عقیل بن محمد العقیل البغدادیة" خودانێ تەصانیفایە یەعنی گەلەك كتێب یێت نڤێسین، زانا دبێژنێ: زانایێ مەزن شێخێ حەنبەلیا، مەزهەبێ وی حەنبەلییە سالا ٤٣١ هجری ژدایك بوویە ل ٥١٣ چویە بەر دلوڤانیا خودێ.

مەزنترین پەرتوكا وی [الفنون ٨٠٠ بەرگە "مجلدە"]

ئيمامێ ذەهبی د تاريخا خودا دبێژيت:

نەهاتيە چێكرنێ د دنياییێدا ژڤێ كتێبێ مەزنتربيتن هەتا وەختێ ذهبی، پشتی هنگی ئەگەر هاتبيتە چێكرن ئەو تشتەكێ دييە.

ئبن عقيل رەحمەتا خودێ لێبيتن دعەمرێ هەشتێ ساليێدا دگوت

ما شاب عزمي ولا حزمي ولا خلقي

ولا ولاء ولا ديني ولا كرمي

وإنما اعتاض شعري غير صبغته

والشيب في الشعري غير شيب في الهمم .

ابن عقيل خودێ رەحمێ پێ ببەتن

ئەڤ كێكێت هشك دەمێ دخار دكره ئاڤێدا پاشی دخار بوچی ، دگوت ئەگەر ب هشكی ئەو كێكە خاربا هەتا جۆيتبا و هێرابا ددەڤێ خودا دا وەختێ وی چيتن .

ئانكۆ ئەو چەند وەختە ژی ژ كيسێ خو نە دكوشت ژبەر هندێ خودانێ هەشت سەد موجەلەدايە

ناڤێ پەرتوكا وی (الفنون)ـە و هەشت سەد بەرگە

وئەڤە قوتابیێ وی ابو الفرج الجوزی دبێژیت من بیست هزار مجلد بیست هزار کتێب یێت خاندین ئو پێداچونا پێداکری ، وئەس هێشتا یێ طەلەبا علمی دکەم .

ژبەر هندێ وی شیرەتکر وگۆت: بلا تە جهەکێ خالی د مالا خودا هەبیتن تو رێزێن کتێبێت خو بخۆینی و تو دگەل وان ب ئاخڤی و تو دناڤ هزرێت خودا هزرێت وان کتێباندا بچی

ئیمامێ خەطیبێ بەغدادی کو ژسالا ٣٩٥ ژدایک بوویە و ل ٤٦٣ وەفاتکری دبێژیت: من صەحیحا بخاری هەمی خاند کو صەحیحا بخاری ٧٢٧٥ حەدیثە د سێ مەجلساادا ئانکۆ سێ جاران یێ رینشتی ئەڤ کتێبا هەنێ هەمیا خاندی

و هەر خەطیبێ بەغدادی صەحیحا مسلم هەمی یا د پێنج مەجلیساندا خاندی .

وزانایێ مەزن "طلحه بن مظفر العلثي" صەحیحا مسلم هەمی د سێ مەجلساندا خاند.

ئەگەر مروڤ ژيانا ڤان زانايا بخوينيت دێ هيممەتا مروڤى بلند بيت

و ئەڤە سولطانێ زانايا "العز بن عبد السلام " ئەڤە زانايەكە ژ زانايێت مەزهەبێ ئيمامێ شافعى ،

كتێبا (نهاية المطلب- يا ابو المعالى الجويني خودانێ وەرەقاتا "اصول الفقه" دا، كۆ نهاية المطلب ٢١ مجلده د فقێ مەزهەبێ ئيمامێ شافعى دا د سێ روژاندا هەمى خاند.

وئيمامێ فەرموودەناس حافظێ زەهەبى پەرتوكا " السير النبوية" لابن هشام كو دوو مجلدێت مەزنن دبن چار جزء يان ابن هشاميه د شەش روژاندا ياخاندى .

و ئەڤە حافظێ عيراقى ابو الحسين موسنەدا ئيمام احمد هەمى خاند كۆ نزيكى ٤٠٠٠٠ چل هزار حەديثانن، د سيهـ مەجلسادا.

وزانايێ زمانزان "مجد الدين الشيرازى الزبيدي" صەحيحا مسلم هەمى د سێ روژان دا خاند.

وحافظ ئبن حجر العسقلانى موسنەدا ئيمامێ ئەحمد د پێنجى و سێ مەجلساندا خاند.

و هەر ئبن حەجرى صەحيحا بخارى د دەهـ مەجلسان داخاند

و صەحيحا مسلم د پێنج مجلساندا خاند

و هزار جزء يێ خواندن وب دەهـ مجلد يێت نڤێسين دسەد روژاندا .

وئەڤە ئيمامێ محاربى صەحيحا بۆخارى ٧٠٠ جارا يێ خاندى.

ناڤێ وى غالبێ كورێ عبد الرحمن كورێ غالبيه ابن عطية المحاربى يێ مەشهوره ل سالا ٥١٨ يێ مرى دبێژيتن صەحيحا بخارى ٧٠٠ جاران يێ خاندى.

ئانكۆ يێ دوبارەكرى ، والله دڤێت روندكێت مە بهێنە خارێ ئەڤ گوتنێت پێغەمبەرى سلاڤ لێبن ئێك جارێ ژى مە ژ سەرى هەتا بنى نەخاندينە ..

تو سەحكە هيممەتا ئيمامێ المحاربى كو ٧٠٠ جاران صەحيحا بخارى يێ خاندى.

وئەڤە زانايێ مەزن نفيس الدين العلوي التعزي صحيحا بۆخارى ١٥٠ جاران يا دوبارەكرى ب خاندنێ.

و ئەڤە زانايێ الكلوتاتي صحيحا بخاري پتر ژ ٤٠ جاران يا دوبارەكرى.

و ئەڤە زانايێ مەزن ابن مقبل القاهري الحنفي صەحيحا بخارى پتر ژ ١٠٠ جاران يا خاندى و دوبارەكرى.

وئيمامێ "المزني" كو طەلەبێ ئيمامێ شافعيە كيتابا "الرسالة" يا شافعى   ٥٠ سالان ئەڤ كتابە ياخاندى ئانكۆ پێنجى سالان ئەڤ كيتابە هەر يا خاندى و دوبارەكرى .

وئەڤە شێخێ شافعيا ل يەمەنێ زانايێ مەزن يحيى كورێ ابي الخير العمرانى كتابا المهذب د فقهى دا پتر ژ ٤٠ جاران يێ خاندى

وئەڤە زانايێ مەزن عبدالعزيز الميمني معجم الأدباء ٧ مجلدين گەلەك مەزنن دبێژيت هەشت جاران يێ خاندى.

و زانایێ مەزن الأبناسی کتێبا "أوضع المسالك" یا ابن هشامیە کو چار مجلدێت مەزنن ٧٠ جاران یێ خاندی .

وئەڤە ژی فقیهەکێ مەزهەبێ ئیمام شافعییە (النزیلي الیماني) کتێبا "العباب" کو چار مجلدێن گەلەك مەزنە ٨٠٠ جاران یێ خاندی

وەکە تو بێژی ئەڤێت هەنێ یێت وەختەکێ بوون یێت پێچێبوین خودێ تەعالا هاری کارێ وان بوو، و ئەم یێت دزەمانەکێ داینە ئو شولێت مە ئو هیمەتامە یاهاتیە خارێ مەعەزیمەت نەمایە ، تو بەرێخو بدەیێ دێ بوتە هندەك نموونا ژ زانایێت هەڤچەرخ ئینم ل ڤان بیست سیهـ سالێت هەنێ دا توبزانی ئەڤ چەندا هەنێ ب هیمەتێ ڤە گرێدایە نەکۆ ب ئاخر زەمان و دەست پێکا زەمانیڤە گرێدایە وەك ئەم بخو هێجەتان دگرین .

و داتو بزانی ئەڤ کارێ هەنێ توفیقا خودایێ مەزنە وپاشی هیممەتا مروڤیە .

و تو ژی دۆعا ژ خودێ تەعالا بکە کو بدەتە کاچەوا دایە وانا و تو هیمەتا خو بۆ حەزا خۆ بن دەست بکە دا تو بگەهیە وان.

و ئەڤە زانایێ شامێ جمال الدین القاسمی صەحیحا مسلم د ٤٠ روژاندا یێ خاندی

و سنن ابن ماجە ٢١ روژاندا یێ خاندی

و موەطائا ئیمام مالك کو نێزیکی ١٣٠٠٠ هزار حەدیثایە د ١٩ روژاندا یێ خاندی

و کتێبا تهذیب التهذیب د نێزیکی ١٠ روژاندا خاند

و هەر ئیمامێ جمال الدین تاریخا دیمەشقێ یا کۆ لڤێ دیماهیکێ هاتیە طبع کرن کو ٨٠ مجلدە هەمی یێ خاندی.

وهەر بو زانین ئیمام شافعی موەطەئا ئیمام مالك هەمی د ٩ روژاندا ژبەر کر.

وئەڤە "مصطفى الرافعي" بناڤ ودەنگە ئەدیبەكێ مەزنە صحيحا بخارى ١٣ روژا هەتا ١٩ روژان هەمى خاند.

وئەڤە شێخێ زمانێ عەرەبیێ محمود شاكر "لسان العرب" يا ابن منظوري هەمى خاند كو ٢٠ مجلدە هێشتا ئەو ل قوناغا ناڤنجیێ بوو

وئەڤە زانایێ مەزن و ڤەكۆلەر عبد الرحمن بن يحيى المعلمي اليماني گەلەكێ مەشهورە تەحقيقاتێت وى گەلەك ب بهانە ، دبێژن: وەختێ نڤستبا چراییێت خو د هێلانە هەل و كتێب ددانە بەر سەرێخو چ گاڤا خەوا وى رەڤيبا وهشيار ببا

داچيت كتێبا ڤەكەت و داخوينيت و دەما ئەو مرى كتێب ل سەر سينگێ وى بوو، خودێ دلوڤانیێ پێ ببەت.

وئەڤە زانایێ مەزن وفەرمووەناس عبد الرحمن بن عبيد الله السقاف پەرتوكا "تاج العروس" وكۆ كیتابەكا مەزنە كو پێكهاتییە ژ ١٠ مجلدا هەمیێ خاندى

وئەڤە ابن باز زانايێ ڤی چەرخی وئیمامێ دونیایێ د وەختێ خودا ، شەرحا ئیمامێ نەوەوی بۆ صەحیحا موسلمی ئەڤ کتێبا هەنێ پتر ژ ٦٠ جاران یا لسەر وی هاتیە خاندن کو دەهـ مجلدە کو ٦٠ جار یا سەرهاتییە خاندن یەعنی دبیتە ٦٠٠ مجلد دبێژیتن ئەوی نەخاندییە چونکی ئەو نابینایە ل سەر وی دهاتە خاندنێ .

هەروەسا "سنن النسائی" یا ل سەر وی هاتییە خاندن ل ٢٧ مەجلساندا

و ئەڤێ هەنێ یێ کۆ بێت وەکی وی کێمن ، بکر أبو زید خودانێت پەرتوکێن گەلەک ب مفا

" مجموع الفتاوی" یا شێخێ ئیسلامێ ابن تیمیة کۆ دهندەک چاپاندا ٣٥ بەرگە بکێمی دوو جاران یاخاندی کو دبیتە ٧٠ مجلدێن خاندنێ.

و هەر بکر أبو زید پەرتوکا "الإصابة یا ابن حجر " یا بەحسێ ژیان ناما صەحابیان دکەت کۆ ٧ مجلد گەلەك جاران یێ خاندی.

و کتێبێت "ابن قيم الجوزية" هەمی یێت خاندی و هندەک ژوان ژی یێت دوبارەکرین.

و کتێبا "الأعلام" یا ئیمامێ الزركلي كۆ ٨ مجلده پێنج جاران یا خاندی .

و پەرتوکا "معجم البلدان" کتێبەکە بەحسێ باژێرا ئو جوگرافی دکەتن ٥ مجلده چار جاران یا خاندی

و پەرتوکا " فتح الباري" یا ابن ڕەجەبی کۆ ١٠ مجلده هەمیا خاندی

وبەرهەم و ئاثارێت زانایێ مەزن محمد البشير الإبراهيمي کو ٥ بەرگن گەلەك جاران یێ خاندی

دبێژیت ئەز دێ بەحسێ خو کەم شێخ أحمد غانم الأسد بەحسێ خو دکەت سەرەرای کێماسی و تەخسیرییێت من ، وی کتێبەکاهەی بناڤێ:((الإمتاع بما تعلق بالنبي صلى الله عليه وسلم من إجماع)) دبێژیت ئەو ژێدەرێن من بوڤێ پەرتوکێ بکارئینایین من هەمی یێت خاندین

تو سەحكە هيممەتا وى چەندە نەكو تنێ ئەو بابەتێ وى ڤياى يێ ژێگرتى ئو ئيناية دەرێ نەخێر بەلكو ئەڤ ژێدەرە هەمييێت خاندى.

كو براستى پەرتوكا وى (الامتاع) كتێبەكا بەركەتيە د بوارێ خودا.

وهەرووەسا پەڕتوكێن وى ((الإسعاد باقوال جمهور العلماء المتعلقة بخير العباد صلى الله عليه وسلم)) ، وپەرتوكا وى : "شرح الأرجوزة المئية في ذكر حال أشرف البرية صلى الله عليه وسلم " ئەڤە ناڤێ سێ كتابێت وى نە.

وفەزل پشتى خودايێ مەزن پاك وپيروز بت

بو شێخێ مەيێ ڤەنج محمد بن عبد الله الإمام دزڤريت، خەلكێ يەمەنييە طەلەبێ شێخ موقبلە ، خودێ نەفسا وى پارێزيتن، وبەرەكەتێ بێختە عەمرێ وى.

ئەوى بەرێ من دا خاندنێ و ديڤچوونێ ولێگەريان ل بەر دلێمن شرين كر.

دبێژیتن سوپاسی و رێزێت من بو وی هەنە هندی ئەز ساخ بم ، و هەکە ئەس بمرم ژی هەستیکێت من سوپاسیا وی بکەن دقەبریدا.

رێکا خاندنێ:

هەکە تو بێژی ئەز چەوا بخوینم و ژ چ تشتی دەست پێبکەم؟

ئەز بێژمەتە نەفسا مروڤی حەس بەرەلایێ وسەرپێچیێ دکەتن .

تو پێدڤی ڕاهێنان و هێزیێ، ئانکۆ: نەفسا مروڤی بەردەوام پێدڤی ڕاهێنانایە پێبکەی ، و مروڤ هێزێ و قووەتێ بدەتێ .

و دێ چەوا ڕاهێنانێ کەی هێدی هێدی .

ژ یاکێم بو یا ب هێز نە کو تو ئێکسەر بچی کتێبەکا مەزن بخینی و دلێتە ژ هەمی خاندنێ رەش ببیت .

و تشتێ ژ هەمیێ گرنگتر ئەوە تۆ بۆ خو وەختەکی دەست نیشان بکەی بوخاندنێ ئەڤە گەلەك گرنگە تەوەختەك هەبت ئانکۆ : خاندنا تە نە بەڕەلایی بیت، بەلکو تەوەختەکێ دەست نیشانکری هەبیت بۆ خاندنێ.

و ئەو وەختە ببیتە وەختێ تە یێ بەردەوام وکوپا تە یا ڤەخارنێ و بیتە ویردێ تە یێ ڕوژانە.

تو ڕازی نەبە سەرێ خو دانیە سەر بالیفکا خو هەتا تو خارنا خو یا روحی بخوی کا چەوا تە خارنا خویا بەدەنی خاریە ، وەسا تۆ خارنا خو یا گیانی ژی بخوی

و ئەڤە شێخێ ئیسلامێ ئیمامێ شەوکانی بێ گۆمان ئەو ژمە مژویل تر بوو ، بوچی؟ چونکی ببوو سەرۆکێ دەستهەلاتا قەزایی یا بلند ل یەمەنێ، بۆ ماوێ پتر ژ ٤٠ سالا ئانکو: کەسەکێ مژویل بوو ب حوکمی و قەضایێ و دەستهەلاتێڤە ، سەرەرای ڤێ چەندێ هەمیێ ومژیلاهیا وی ئەوی د شەڤ وروژێدا سێزدە دەرس هەبوون، ودگەل ئەڤێ هەمیێ د خاندن و دنڤێسی، خو هەکە روژێ دو ڕێز ژی نڤێسیبان ئانکۆ: وی نەدهێلا ئەگەر خو دوو ڕێزێن بتنێ ژی بان د ڕوژەکێدا.

و بڤی کارێ وی یێ بەردەوام خو هەکە کێم ژی بیت، بۆ ئەگەرێ دەرئێخستنا ٢٩٠ کتێب و نڤێسینا ژ هەمی جورێت زانینێت شەرعی بێت چێکری و نڤێسین.

تۆژی ب دەمـ دەقان دەست پێبکە ل رۆژەکێدا بوماوێ هەیڤەکێ ، پشتی هنگی دەمـ دەڤێت دی زێدەبکە، ڤێجا هوسا سەرکەڤە و رۆژانە زێدەکە هەتا بەهراتە دگەهیتە دەمـ ژ سەدێ ژ رۆژاتە ، دەمـ ژسەدێ ئانکۆ: ١٦ سەعەت ژ د حەفتیەکێدا.

چونکی دەمژمێرێن حەفتیێ هەکە تو کۆم بکەی ١٦٨ دەمژمێرن، هەکە تو رۆژانە دوو دەمژمێر و نیڤا دخاندنێ و نڤیسینێ دەرباز بکەی ، ئانکۆ دێ ١٦ دەمژمێرا ژ حەفتیێ ب دەست خوڤەئینی و ١٦ دەمژمێر وەختەکێ گەلەك گەلەك مەزنە بو خاندن پەرتوکا هەکە تۆ بخوینی.

ڤێجا هەکە تەدەست ب خاندنێ کر تو پێنۆسەکێ ڕەنگا وڕەنگ بۆ نموونە ڕەنگێ زەر بکە ددەستێ خودا ، وهەر گاڤا چاڤێن تە ل پێزانینەکێ بکەڤیتن هەژی هندێ بیتن کو بنڤیسی بنڤێسە، هشیار بی کۆ تو نە نڤێسی و بهێلییە بەڕەلا و بەردای ژ نە نڤێسینێ، بنڤێسە و نێچیرا خو گرێبدە و قەلەمێ خو د سەڕ پەیڤێت وێدا بیینە ئەڤە هەکە کتێب یاتەبیت.

و هەکە ئەو پەرتوک نە یا تەبیت ، تو بخو دەفتەرەکێ بینە کو وەرەڤێت وێ باش بن جلدەکێ باش پێ ڤەبیتن ، هندی تو تشتەکێ گرنگ دبینی سەرێ قەلەمێ خو دانە سەر وێ بکورتی بنڤێسە یان لاپەر و ناڤێ پەرتوکێ بنڤێسە، دا بشێی ب ساناهی لێبگەری .

دبێژیت هەکە تو ژ پەرتۆکێ خلاس بوی تو یێ دناڤ دوو خێراندا یان تە ناڤونیشانێت مفا وفائیدێن بەربەلاڤ دناڤ کتێبێدا یێ نڤێسی ، یان ژی ئەو لاپەرێن خالی ل دوماهیکا کتێبێ و دەست پێکا کتێبێ تەیێت بخو داگرتین .

یان ژی بخو دەفتەرەکا ئاسایی بینە یێن کۆ دابەشکرینە سەر دوازدە هەیڤان شینا وان هەیڤا بخو ناڤێت وان زانینا بنڤێسە یێن تەبڤێن بخو کوم بکەی، بخو ناڤونیشانا دانە ، بۆ نموونە : نە دروستیا پالدانا وان گۆتن و کریارێن دهێنە بۆ زانای.

یان ناڤونیشانەکێ دانی: ئەو کەسێن دوعایێن وان قەبویل ، ڤێجا ددەمێ خاندنا خۆدا هندی تو ئێکێ ببینی کو بەحس لێ هاتیە کرن ژوان کەسایە یێن دوعایێن وان قەبویل دێ ناڤێ وی نڤێسی دگەل ناڤێ پەرتوکێ ولاپەرێ وێ.

یان ناڤونیشانەکێ دێ بنڤیسە: ئەو چ ئەگەربوون بووینە هاندەر بو ئەهلێ علمی هەتا ئەو داخازا زانینێ بکەن بخو بنڤیسی ، وهەر هۆسا هەتا دوماهیێ.

وبڤی شێوەی دێ ئەڤێت وەکی ئێك و یێت نێزیك ئێک دانیە ب رەخ ئێکڤە، و هوسا دێ بوتە پێزانینێ تە نێزیك بن .

وهەما ئەو کتێبا گران بها "معجم المناهي اللفظية" یا خوشتڤیێ دلا بکر أبو زید آل غیهب (زانایەکێ سعودییە) دبێژیت ئەڤ کتێبە ژ چ دەرکەفتییە یێ ژ رەحمێ ئەڤێ تەرتیب و رێکخستن و بەرهەمێ ئەڤێ خاندنێ دەرکەفتی.

و دەرگەهـ یان کلیلا چوونا ژورا ڤێ چەندا هەنێ کتێبێت بەر شرینکرنێ نە (تەشویقێنە)ب خاندنێ و نڤیسینێ و داخارکرنا زانینێ و ئەو کتێبێت دلێتە دبەنە علمی و خواندنێ و داخاز کرنا علمی و هەروەسا ڤیانا کتێبا گەلەکن ، ژ یێن باش پەرتوکا "المشوق إلى القراءة وطلب العلم" یا على بن محمد عیمرانیە ئەڤ کیتابە دلێ مروڤی دبەتە خواندنێ .

وهرووهسا ئەڤ کتابه" عشاق الكتب " يا عبد الرحمن بن يوسف فرحان، ئەڤە ژی دلێ مرووڤی دبەته خاندنێ

وپەرتۆکا (الوقت أغلى من كنوز الأرض) ئەڤە ژی یا "شعبان جبريل عبد العال" ئەڤ هەر سێ کتێبێت هەنێ و گەلەکێن دی ژی ییێت هەین ئێکا هند ژ مرووڤی چێدکەن کو دلێ مرووڤی بچیته خاندنێ و هیممەتا مرووڤی بلند بکەت .

بڤان کتێبان هیممەتا مرووڤی بلند دبیت، و دێ ئاگری بەردەته لەبلەبکێ موکمیێ بەرەڤ خوشیا خاندنێ.

و بزانه خاندنێ تو بخوینی و تبلا خو گەل بینی وببەی دگەل رێزا یان ژی قەلەمی ل بن رێزان بینی بێ کو بنڤێسی ئەڤە باشترین و چاکترین رێکه بوخاندنا بلەز و هەر وەسا بو وەرگرتنێ ژی (ئیستعابێ) ئەڤە ب تەجریبه وسەربۆر یاهاتییه کرنێ ئو سەلماندنێ کو مرووڤێت خودان عەقل ئەڤ چەنده یا جەرباندی ، ڤێجا تو رێکا وان بگرە و دویڤ رێکا وان هەرە .

ئاتاف وتێبەرێن خاندنێ :

ئانكۆ: هەكە ئەڤ سالوخەتە نک تە هەبن دێ خاندنا تە یا بێ مفابیت ، و چ بەرهەمەکێ باش پێڤە ناهێت.

١. دەست پێکرن ب پەرتوکێت مەزن:

ناچێیت تو دەست پێبکەی ب کیتابێت مەزن بخوینی ، دڤێت هێدی هێدی ژ کیتابێت بچویك دەست پێبکەی ، دا کۆ تو دگەل زانینێ مەزن ببی ، وپێزانین ل بیردانکێ تەدا جێگیربن.

دبێژیت نینە تو مەلەڤانیا تێدا بکەی (کتێبێت مەزن ودرێژ) تو سەحکەیێ دێ سێکا وێ یا ئێکێ دا خەندقی ، چونکی تە ڕاهێنان نەکرینە ، وتە تەدەروج نەکریە تەپلە پلەیی نەکریە ئانكۆ تو ژ پلەیەکێ بچیە پلەیەکا دی ژ یا نزم بو یا بلند بەلکو هەما تو راست یێ چویە یا بلند .

٢. ڤەگۆهاستن د خاندنێ دا:

ڤەگوهاستن ئانكۆ تو خو ڤەگوهێزی ژ ڤێ پەرتوکێ بو وێ پەرتوكێ و هوسا ئەڤەژی یا خرابە و ئێکە ژ تێبەرێن خاندنێ، سەحكێ هێشتا مەلەڤانی دكتێبەكێدا نەكرینە یێ چویە كتێبەكا دی پاش یا سیێ پاش یا دی و هوسا دێ بەرەڤ شكەستنێ هێتە خار.

٣. لەزكرن د وەرگرتنا مفایاندا هەر ژ لاپەرێن دەست پێكێ:

هندەک خاندەڤان یێ هەی حەز دكەت و لەزێ دكەت فایدەی هەر ژ لاپەرێ ئێكێ و دووێ بخو ببنیتە دەرێ یاش ویڤە هوسانە، و ئەڤە خەلەلەكە د تێگەهشتنێ دا .

چونکی کتێب یا هەمەرەنگە ، گەلەك جورە گەلەك مفایێن تێدا هەین ، و نەفسێت مەژی ژێك جودانە وجێوازن، و هەروەسا زەوق و گێولێت مە نە وەك ئێكن ، ئەوتشتێ بوتە خوشیێ چێنەكەت، چێدبیت بو غەیری تە خوشیێ چێبكەت ، و ئەو تشتێ فایدەی ل تە نەكەت چێدبیت فایدەی ل غەیری تەبكەت ، نەهەر تشتەكێ نوی بیت بوتە ڕامانا وێ یێ نوی یە بۆ غەیری

ته ، بەلکو ئەوا دگەل ته دگونجیت و ئەوا عەقلێ تەبخو وەردگریت هێشتا نه هاتبیت.

ڤێجا تو لەزێ د دروینا گەنمیدا نەکە ، ئانکۆ هەکە ئێك گەنمی بچینیت هێشتا هەیڤا دەستپێکێ بچیت بدرویت بێ مفایە هەما تنێ دێ چیت گیای درویت ئەوی گەنم نەدریە، چونکی هێشتا نەگەهشتیە، وپەرتوک نهێنیا خو نادەته ته هەتا تۆ هەمیێ نەخوینی.

٤. لاوازیا هزرکرنێ:

لاوازیا هزرکرنێ و تێفکرینێ ئەڤە دبیتە ئەگەرێ هندێ مروڤ خوشیێ ژ وێ ئاخفتنێ نابینیت و مروڤ تێناگەهیت ، دێ ژکیتابێ دەرکەڤیت ب دوماهی هێت کاچەوا دەست پێکری، نه رحا خو و گیانێ خو پێ دەرمان کر و هەروەسا نه عەقلێ خو پێ ئاڤدا .

٥. بێ ئاگەهیبوون ژ ژبەرکرنا تشتێ گرنگ:

هندەک جاران بێ ئاگەهیا ژبەرکرنێ بۆ مروڤی چێدبیت ئانکۆ مروڤ ژبەرکرنێ ناکەت بو وان تشتێن گرنگ.

تو نەصیحەتا بابێ عوثمانی " الجاحظ" وەربگرە دەمێ دبێژیت: هەکە تو د سەر شعرەکێ ڕا بوری و ئەو بکێر نموونە ئینانێ بهێت و ژبەرکرنێ بهێت ، تۆ بەهر و پشکا خۆ ژبیر نەکە و ژبەربکە.

و ژبەری وی "ابن المقفع"ـی یێ گوتی: بزانە دێ هندەك جارا فەرموودە و هندەك گوتن ب سەر تەدا دەرباز بن دێ حەژێکەی ڤێجا چ ژبەر جوانیا وان یان ژبەر تازەی و خوشیا وان، ڤێجا هەکە ب دلێ تە بو وکەیفاتە پێهات تو ژ هەژی تری کو ژبەربکەی .

چونکی ژبەرکرن گرێدانە بۆ ژبۆ وی تشتێ جان وتازە.

ئیمامێ أصمعي ئەدیبەکێ مەزنە دبێژیتن دەفتەرەك هەبو ئەوی ژی ئەو تشتێ ژبەردکر سەرێت وان بخو دنڤیسین ژبەر هندێ دا

بو وی ب ساناهیبیتن وەختێ وی لێزڤرین کربا یان ل بیراخو ئینابا.

٦. هێلانا نڤیسینێ بوان تشتێت نادر و کێم وێنە:

چونکی فایدە نێچیرە نڤێسین ژی بەندکرن وگرێدانە ، و ژ عاقلدارییێ یە هەکە تو لەزێ بکەی وێ فایدەی بنڤیسی ژبەری ئەو نێچیرە ژدەستێ تە بچیت.

٧ . نە لێزڤرینا وی تشتێ ژبەرکری و نڤێسای:

هندەکێت هەین لێزڤرینێ (مراجعێ) ناکەن بووی تشتێ ژبەرکری یان نڤیسی، هەکە تە تشتەك ژبەرکر یان نڤیسی و تەهێلا براستی دێ ژبیرا تەچیت .

و ئەڤا هەنێ ژی ئاگەهداریەکە کو دێ ژ ئاڤا زانینا خو دویرکەڤیت، ودێ بیتە ئەگەرێ ورینا بەلگێن زانینا وی.

٨. کێم دوبارەکرنا کتێبا باش:

کێم دوبارەکرنا کتێبا باش و بمفا هەمی کتێب نەبیت جارەکێنە بهێنە خاندن ، هندەکێت هەین دڤێت دوبارەبکەی.

هەکە تو کێم دوبارەبکەی دێ موکومیا علمێ تە زەعیف و لاوازکەت ، وجێگیر بینا زانیناتە دێ ژناڤ بەتن . ئەو تشتێ تو دوبارە دکەی ئەو تشت دێ جێگیربیت.

هندەك کتێبێت هەین حەقێ وانە بێنە ژبەرکرنێ ، و هندەك کتێبێت دی یێت هەین حەقێ وانە تو بکەیە بەش بەش هەرجار توبەشێ خو بخوینی ، و هندەك کتێبێت هەین بەسە تو جارەکێ بتنێ بخوینی، و هندەك کتێبێت هەین دڤێت تو چەند جاران بخوینی ،

و هندەك کتێبێت هەین هەما تنێ دێ لاپەرا ڤولپینی و بەرێخو دەیێ و دێ دەربازبی ، ڤێجا تو هەر خودان حەقەکێ حەقێ وێ بدەیێ ئانکۆ: غەدرێ نەکە ئەوکتێبا هەژی خاندنێ نەبیت تو سەد جاران بخوینی، و کتێبەکا دینێ تە وعەقیداتە پێڤە گرێدای تەجارەکێ نەخاندییە یان تەئێک جار ب بێسەروبەری یا خاندی.

٩ .حەژێکرنا کرینا کتێبا بەس بێ خاندن:

بزانە چ گاڤا تەدیت حەزا تە بو کرینا کتێبا دژوارترە ژ حەزا تە بو خاندنێ و مفا وەرگرتنێ بزانە تە یێ ژ رێکا راستا زانینێ لادای بو رێکا ڤیانا کۆمکرنێ ئانکۆ: بۆ خرڤەکرنا کتێبا و شانازی پێ برنێ ، بڤێ چەندێ تو نابیە خودان علم، تنێ تو دێ بیە خودانێ کتێبا.

لاتحســبن أن بالكتـــب مثلنـــا ستصـــير **

فللدجاجـــــة ريــــش **لكنهـــا لا تطـــــير

توهزرنەکە تو دێ پەرتوکا وەکی مە لێهێی

مریشکێ ژی پەرێت هەین بەلێ ئەو نافرین.

ئەڤە و مەیدان یا بەرفرەهە ، و قوناغە یا مەزنە، و بەسی گەردەنییێ یە ئەڤا ژن ل دۆر ستۆییێ خو دزڤرینن دبێژیت بەس وێ یە هەما لدۆر گەردەنێ برڤریت ، و بو مروڤێ عاقلدار ژی ئاماژە و نیشانەکە بەرەف رێکا بەرفرەهـ و ئاڤا شرین.

ژ خودایێ مەزن دخازم پێنگاڤێت مە دروست بکەت، وقەنجی و چاکییێ و دوماهیا باش ب رزقێ مە هەمیان بکەت.

والحمد لله رب العالمين

وصلى الله وسلم على نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين.

عاشوراء ١٤٤٤

خوشیا خواندنێ
نڤێسین
احمد بن غانم الأسدي
وەرگێران
شیڤان شێخەمیری
مزگەفت